

Готько Н.М., Вереш Є.С., Юрченко Т.В.

ТЕРИТОРІЇ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто теоретичні підходи до розуміння сутності території сільської місцевості в контексті забезпечення сталого розвитку регіону. Окреслено їх роль у формуванні ефективної регіональної економіки. Обґрунтовано основні постулати сталого розвитку з виокремленням його складових, зокрема економічної, соціальної й екологічної. Зазначено необхідність розроблення концептуальних підходів до забезпечення сталого розвитку просторових економічних систем, зокрема сільських територій з виокремленням стратегічних напрямів зростання на засадах раціонального й екологічного природокористування та використання потенційних можливостей сільської місцевості.

Ключові слова: території сільської місцевості, сталий розвиток, економіко-соціальна й екологічна складова, розвиток просторових економічних систем, стратегічні напрями, раціональне природокористування.

Постановка проблеми. Нині в суспільстві розгортаються процеси якісної радикальної трансформації, що зумовлюються реалізацією засад глобалізації, інтеграції, інформатизації в багатогранних напрямках життєзабезпечення. В цьому контексті у багатьох нових незалежних країнах актуалізується пошук ефективних моделей національної економіки та системи національної економічної безпеки. Стосовно України, як незалежної суверенної держави, актуальним є питання вибору оптимальної моделі взаємодії національної економіки зі світовим господарством, зокрема у геостратегічному, ринково-товарному, фінансово-інвестиційному, інституційному напрямках. В умовах трансформаційних перетворень в Україні, постає завдання концептуального розроблення нової інтегративної моделі економічних перетворень, пошуку шляхів формування конкурентоспроможної, інноваційної, соціально та екологічно орієнтованої територіальної економічної системи. Таким чином в контексті вибору стратегічних перспектив забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України у межах світового співтовариства постає необхідність реалізації інноваційних концепцій

ефективного функціонування економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку сільських територій з метою забезпечення їх збалансованості і сталого зростання присвятили свої праці вітчизняні науковці М. Барановський, Л. Газуда, С. Кваша, Л. Ковальська, Л. Михайлова, Н. Павліха, О. Павлов, В. Юрчишин. Проблеми регіонального рівня висвітлені у наукових працях М. Газуди, М. Лендела, М. Маліка, М. Хвесика та ін. Однак окремих досліджень потребують проблемні питання розвитку і функціонування територій сільської місцевості у процесі забезпечення сталого розвитку територіальних економічних систем на регіональному рівні.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні особливостей формування концептуальних підходів до забезпечення сталого розвитку територіальних економічних систем, зокрема територій сільської місцевості на рівні регіону.

Опис основного матеріалу дослідження. Взаємопроникнення національних економік в цілому, та територіальних економічних систем зокрема, у глобальному просторі, виявлення і визнання спільних проблем людства зумовило появу та концептуальне наповнення сталого розвитку як динамічної рівноваги економічної, соціальної та екологічної складових. Окреслення сутності поняття „сталий розвиток” відбулося у 1992 році на міжнародному форумі в рамках прийняття “Порядку денного на XXI століття” (Ріо-де-Жанейро), де було визначено як розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Єдності щодо походження концепції, її методологічних витоків немає, оскільки ключові

© Готько Наталія Михайлівна, к.е.н., викладач бухгалтерсько-економічних дисциплін, ВП НУБіП України «Мукачівський аграрний коледж», м. Мукачево

Вереш Єва Степанівна, магістр 6-го курсу заочної форми навчання спеціальності «Економіка підприємства» економічного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

Юрченко Тетяна Володимирівна, магістр 7-го курсу заочної форми навчання спеціальності «Економіка підприємства» економічного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

засади концепції розглядалися задовго як у програмних документах міжнародних організацій, таких як власне Організація об'єднаних націй та її галузеві інституції, так і у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Незважаючи на те, що в тлумаченні складових сталого розвитку в наукових колах не виникає розходжень, оскільки більшість науковців дотримуються соціальної, економічної та екологічної складових, визначених у Концепції сталого розвитку 1992 р., власне сама ознака розвитку як „сталість” досі є предметом дискусій. Неоднозначний переклад англomовного терміну викликав появу синонімічного ряду понять у вітчизняній літературі. Зокрема, зустрічаються співзвучні категорії „стійкий”, „життєздатний”, „збалансований”, „врівноважений”, „рівноважний” розвиток тощо.

У науковій літературі висловлюється думка про те, що ознака „сталість” є не найбільш вдалий термін для позначення розвитку, що сам по собі є динамічною характеристикою системи. На думку В. Єрмоленка, термін „стійкий” є більш відповідним сутності розвитку, однак тут же автор зазначає, що найбільш визнаним практикою і сучасною наукою є термін „сталий розвиток” [4]. З іншого боку сталість ототожнюють зі стабільністю не у часовому вимірі, а в розумінні досягнення економічною системою певного балансу.

Найбільш точно, на нашу думку, визначення поняття сталого просторового розвитку дає Н. Павліха, визначаючи його як „...забезпечення органами самоврядування, регіональними та державними суб'єктами управління ефективної взаємодії та раціонального сполучення соціальних, економічних та екологічних елементів простору життєдіяльності людей для повного та доступного задоволення різноманітних потреб усіх верств населення” [10, с. 20]. Відмічене дає підстави стверджувати, що сталий розвиток просторових систем відображає не тільки взаємоузгодженість цілей, але і взаємодоповнюваність та взаємозалежність суб'єктів, що управляють розвитком.

Посилений антропогенний вплив на середовище існування зумовлює необхідність розроблення концептуальних підходів до забезпечення сталого розвитку просторових економічних систем з формуванням стратегічних напрямів розвитку на засадах раціонального й екологічного природокористування. Розроблення концепції на міжнародному рівні призводить до активної імплементації її ключових положень на національному та регіональному рівнях. Узагальненої моделі такого розвитку, що була б однаково дієвою для будь-якої територіальної

економічної системи, немає, оскільки узгодження інтересів економіки, соціуму та природи потребує всебічного врахування особливостей функціонування системи в сучасності, її потенційних можливостей і пріоритетних напрямів подальшого руху. Тому можна погодитися, що формування збалансованого розвитку потрібно розпочинати виходячи з інтересів конкретної території [14, с. 7].

Відмічені інтереси окреслюються рівнем економічного та соціального розвитку територіальних економічних систем, існуючими природно-ресурсним, трудовим потенціалом, місцем території у суспільному поділі праці, в цілому в системі національної економіки. При цьому одним із ключових положень концепції сталого розвитку є принцип взаємоузгодженості інтересів, до розуміння сутності якого необхідно додати: досягнення збалансованого розвитку конкретної території не повинно суперечити інтересам інших систем, і передусім національним інтересам.

На сучасному етапі розвитку людської цивілізації боротьба за обмежені ресурси є значно гострішою, оскільки базується на засадах ринкової економіки, а тому і проблема переходу від екстенсивного до інтенсивного їх використання, збереження відновлюваності неодмінно супроводжує досягнення цілей соціального розвитку. При цьому концепція сталого розвитку, що передусім розглядалася як філософська теорія і зумовлювала перспективне бачення співіснування людини і природи у глобальному просторі, трансформувалася у теоретичну основу соціально-економічного розвитку просторових територіально економічних систем.

Забезпечення збалансованого регіонального розвитку формує об'єктивну основу сталого розвитку країни, який є внеском у загальноцивілізаційний розвиток і формується за рахунок трансформації та взаємоузгодженості пріоритетів збалансованого розвитку на глобальному, національному і регіональному рівнях. Таким чином пріоритети сталого розвитку на регіональному рівні узгоджуються з загальноцивілізаційними та підпорядковані їм і спрямовуються на забезпечення економічного зростання та соціального добробуту у сприятливому для життя та відновлюваному навколишньому природному середовищі.

Регіональний рівень, на наш погляд, є основою забезпечення розвитку в заданому концептуальному розумінні, оскільки через вирішення завдань сталого розвитку територіальних економічних систем, реалізуються цілі національного рівня, а через останні, в свою чергу, потенційно є можливим досягнення

розвитку людської цивілізації в глобальному масштабі.

Території сільської місцевості у відміченому контексті відіграють важливу роль у забезпеченні збалансованого регіонального розвитку. Сільські території є складною функціональною системою, яка орієнтована не тільки на виробництво і реалізацію продукції аграрного сектору, ефективний розвиток пріоритетних видів економічної діяльності на основі сприятливих умов, притаманних певному регіону, але й соціо-економічне й екологічне просторове утворення з властивими лише йому характерними особливостями і ознаками.

Сільська територія, за визначенням В. Юрчишина, являє собою складну і багатофункціональну природну, соціально-економічну і виробничо-господарську структуру і характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей: площею земельних угідь, на яких вона розміщена; чисельністю проживаючих і зайнятих у виробництві і обслуговуванні людей; обсягами і структурою виробництва; розвитком соціальної і виробничої інфраструктури; формою зайнятості проживаючих на ній та іншими рисами [15, с. 7].

Розуміння сільських територій як складної системи є особливо важливим при обґрунтуванні наукових основ державної політики сприяння їх розвитку. Відхід від галузевого підходу, за яким важелі державного управління спрямовуються головним чином на врегулювання питань, пов'язаних з функціонуванням аграрного сектору, означає зміщення акцентів у бік соціальної складової розвитку села. Суспільне призначення сільських територій зумовлюється не тільки гарантуванням продовольчої безпеки країни, як наголошувалося в радянські часи, але і формуванням сприятливого життєвого середовища, збереженням селянства як носія української ідентичності та державності [11, с. 11], досягненням та підтриманням балансу між економічним, соціальним та екологічним розвитком.

Розвиток відмічених систем спрямовується на „визначення комплексних позицій щодо перетворення національного господарства України у стійку суспільну цілісність, здатну самовідтворюватися та самоорганізовуватися в напрямі вирішення конкретних соціально-економічних проблем” [13, с. 9].

Для регіонів України характерним є поглиблення процесів розрізнення за низкою показників, що характеризують ефективність функціонування економіки, соціальний добробут. У деяких випадках вони можуть відхилитися у десятки і навіть сотні разів за

даними офіційної статистики. Такий розрив зумовлюється не тільки незавершеністю трансформаційних процесів і неадаптованістю національного господарства до умов функціонування в динамічному інформаційно-технічному світі, але і внутрішніми, властивими кожному конкретному регіону проблемами, вирішення яких значною мірою залежить від ефективності регіонального управління на місцях.

Національною основою реалізації цілей сталого розвитку є „Стратегію сталого розвитку „Україна – 2020” [12]. Однак питання загальнодержавної стратегії сталого розвитку досі не врегульовані, відсутня чітка організація дій міністерств та відомств у реалізації принципів сталого розвитку. Такий підхід подекуди називають зневажливим і зазначають неузгодженість економічної, соціальної та екологічної політики в державі головною причиною відставання її соціально-економічного розвитку [7, с. 75-76]. Відмічене стосується і розвитку територій сільської місцевості, оскільки існуючі проблеми їх розвитку мають соціальний, економічний, демографічний та гуманітарний характер і, на нашу думку, не можуть вирішуватися тільки на принципах мінімального втручання держави або всеохоплюючого державного регулювання. Адекватним сучасним умовам є такий підхід, що дозволить поєднати створення загальних ринкових умов на селі із обмеженим державним впливом, спрямованим головним чином на турботу держави про селянина. Побудова ринкових умов включає:

- забезпечення реальної, а не задекларованої свободи підприємництва;
- вільний доступ до наявних ресурсів (головним чином до землі) та широкі можливості для залучення зовнішніх (фінансових, капітальних) ресурсів;
- вдосконалення системи ціноутворення в аграрному секторі, що відповідатиме критерію справедливості (встановлення реальної ціни на продукцію агропромислового виробництва з метою відшкодування витрат і отримання очікуваного прибутку).

Дослідження підтверджує, що розвиток сільських територій має базуватися на системних засадах, оскільки доведено, що сільська територія є складною системою елементів, кожен з яких виконує важливу суспільну функцію. Порушення функціонування одного з елементів призводить до порушення балансу складових системи і блокує її вихід на новий якісний рівень. Динамічність та специфіка взаємозв'язків усередині сільської території як системи та її зв'язків із зовнішнім середовищем вказують на

доцільність застосування синергетики до управління процесами розвитку сільських територій.

Враховуючи потенційні можливості агропродовольчого сектору України та необхідність віднайдення національного шляху протидії світовій продовольчій кризі, сільськогосподарська функція сільських територій залишається пріоритетною з позицій безпеки держави. Разом з тим, розширення функцій сучасного села потребує нових підходів до управління розвитком сільських територій, що дозволяють б диверсифікувати пріоритетні види економічної діяльності на селі, розширити напрями соціально-економічного розвитку територій за рахунок альтернативної зайнятості, багатофункціональності як сільського господарства, так і самої сільської території, розвитку нових форм господарювання на селі.

Окреслення ролі держави у забезпеченні сталого розвитку сільських територій полягає насамперед у встановленні „правил гри” господарюючих суб'єктів і держави, сільського населення і органів місцевого самоврядування, тобто відповідного законодавчого забезпечення, розроблення стратегічних і програмних засад розвитку територій сільської місцевості, що матимуть послідовний і стабільний характер.

Доцільно відмітити, що на забезпечення сталого розвитку сільської місцевості вагомий вплив справляють екологічні фактори, що узагальнюються за трьома напрямками, зокрема щодо функціонування аграрного сектору, забезпечення сприятливих умов проживання на територіях, розвитку рекреації як найбільш перспективного альтернативного напрямку залучення вивільнених із аграрного сектору трудових та інших ресурсів. Тому найкращим шляхом імплементації екологічної складової розвитку сільських територій України є подальше впровадження засад концепції сталого розвитку в практику управління сільськими територіями.

Враховуючи той факт, що проблема комплексного розвитку сільських територій виходить за межі розгляду пріоритетних напрямів аграрної політики, правове забезпечення статусу сільських територій та їх складових набуває особливої актуальності. Правова невизначеність поняття „сільська територія” ускладнює формування стратегічних напрямів розвитку, визначення інструментів та механізмів його досягнення та суб'єктів реалізації політики соціально-економічного розвитку сільських територій.

На нашу думку, за умов збереження євроінтеграційного курсу держави ідентифікація

сільських територій нашої країни має відбуватися з одного боку, з урахуванням загальноприйнятих на міжнародному рівні критеріїв поділу територій, з іншого – з урахуванням специфіки стану та процесів, характерних для сільських територій України на сучасному етапі. Досвід управління розвитком сільських територій нашої держави в умовах демократизації ринкових відносин та структурних трансформацій обмежений часовим лагом здобуття незалежності, тому цілком адекватним сучасним умовам є врахування досвіду розвинутих країн світу, де досягається мінімізація розриву у рівнях розвитку міської та сільської зон, а високоефективна організація агропромислового виробництва дозволяє досягти максимального ефекту з мінімальними затратами факторів виробництва. Такі підходи сприятимуть забезпеченню сталого розвитку територій сільської місцевості і регіонального розвитку в цілому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчило важливу роль сільських територій у забезпеченні сталого регіонального розвитку. Узагальнення наукових підходів до визначення сутності сільських територій та окресленні їх ролі у забезпеченні сталого розвитку національної економічної системи та соціально-економічного розвитку держави в цілому зумовлює необхідність формування концепції, що враховуватиме особливості розвитку сільської місцевості, дотримання загальних принципів його регулювання. В умовах збереження сільськогосподарського призначення сільських територій відбувається розширення їх традиційних функцій, що зумовлюється як існуючим станом розвитку зазначених територій в Україні, так і впливом глобальних тенденцій і змін, зрушень у структурі суспільного виробництва. Зазначене зумовило перехід від звуженого галузевого бачення сільської території до розширеного просторово-функціонального, за яким досліджувані території розглядаються як складна система з притаманними їй ознаками, функціями, ендегенними та екзогенними зв'язками.

Дослідженням підтверджено, що сільським територіям притаманні особливі просторові, демографічні, природно-ресурсні, виробничо-господарські, соціальні, еколого-економічні, адміністративно-управлінські та культурно-історичні характеристики. Особливості геопросторового, зокрема периферійного розміщення сільських територій, створюють специфічні умови для формування і розвитку соціально-економічних відносин таких територій як із

центром регіону, близькими територіями, так і з прилеглими територіями суміжних держав. Це зумовлює необхідність пошуку адекватних інструментів регулювання розвитку сільських територій з урахуванням посиленого впливу існуючих форм взаємодії із зовнішніми партнерами, врахуванням внутрішніх особливостей території і забезпечення комфортного життєвого

середовища на основі формуванням сталого економічного й соціального зростання.

Перспективи подальших досліджень стосуватимуться виявлення факторів впливу на забезпечення збалансованого розвитку територій сільської місцевості процесів децентралізації владних повноважень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський М. Депресивність сільських територій України: методи оцінки, регіональні відмінності та шляхи їх подолання/М. Барановський//Економіка України. – 2010. – № 11. – С. 57-69.
2. Газуда М. В. Регіональні особливості продовольчого забезпечення: [монографія]/ М. В. Газуда, В. Й. Ерфан. Ужгород. Видавництво ФОП Бреза А. Е., 2011. – 296 с.
3. Газуда Л. М. Розвиток сільських територій: монографія/Л. М. Газуда, Н. М. Готько, М. Ю. Лалакулич. – Ужгород: Видавництво ФОП Сабов А. М., 2015. – 204 с.
4. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року (проект) // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 3-15.
5. Кваша С.М. Вплив світової продовольчої кризи на формування державної стратегії розвитку АПК/ С.М. Кваша, О.М. Синьокий // Економіка АПК. – 2008. – № 8. – С. 60-67.
6. Ковальська Л. Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення: [монографія] /Л. Л. Ковальська. – Луцьк: ЛДТУ, 2007. – 385 с.
7. Лендел М.А. Регіон в системі прикордонного співробітництва: [монографія] / М.А. Лендел, П.Ю. Студеняк. – Ужгород: Карпати, 2009. – 472 с. 80
8. Малік М.Й. Сталій розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва/ М.Й.Малік, М.А.Хвесик // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С.3-11.
9. Михайлова Л.І. Управління соціально-економічним розвитком сільських територій: наукові основи, стан і перспективи: Монографія / Л.І.Михайлова, Н.В.Стоянець. – Суми: Видавництво «Козацький вал», ВАТ «СОД», 2010. – 252 с.
- 10.Павліха Н.В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід: [монографія]/Н. В. Павліха. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 380 с.
11. Павлов О.І. Управління соціально-економічним розвитком сільських територій України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня... д-ра екон. наук : 08.00.03 / О. І. Павлов; "Ін-т аграр. екон.", Укр. акад.аграр. наук, нац. наук. центр. – К., 2010. - 36 с. 106
- 12.Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020". [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 12.01.2015. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
13. Сільське господарство України за 2012 рік: статистичний збірник/Державна служба статистики України; за ред. Н.С. Власенко. – К., 2013. – 402 с.
14. Стратегія устойчивого развития территории / под.ред. В.Н. Степанова. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2001. – 140 с.
- 15.Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки/В.В.Юрчишин//Економіка АПК. – 2005. - № 3. – С. 3-7.

REFERENCES

1. Baranovskiy, M. (2010). Depresyvnist' sil's'kykh terytorij Ukrainy: metody otsinky, rehional'ni vidminnosti ta shliakhy ikh podolannia [The depression of the rural areas of Ukraine: methods of evaluation, regional differences and ways of overcoming them]. *Ekonomika Ukrainy – The Economy of Ukraine*, 11, 57-69 [in Ukrainian].
2. Hazuda, M.V. & Erfan, V.J. (2011). *Rehional'ni osoblyvosti prodovol'choho zabezpechennia [Regional peculiarities of food provision]*. Uzhhorod. Vydavnytstvo FOP Breza A. E. [in Ukrainian].
3. Hazuda, L.M., Hot'ko, N.M. & Lalakulych, M.Yu. (2015). *Rozvytok sil's'kykh terytorij [The development of rural territories]*. Uzhhorod: Vydavnytstvo FOP Sabov A. M. [in Ukrainian].
4. (2010). *Derzhavna tsil'ova prohrama staloho rozvytku sil's'kykh terytorij na period do 2020 roku (proekt) [State Target Program for sustainable development of rural areas for the period until 2020 (draft)]*. *Ekonomika APK – The Economy of AIC*, 7, 3-15 [in Ukrainian].
5. Kvascha, S.M. & Syn'ookyj, O.M. (2008). *Vplyv svitovoi prodovol'choi kryzy na formuvannia derzhavnoi stratehii rozvytku APK [The impact of the world food crisis on the formation of the state strategy of agricultural development]*. *Ekonomika APK – The Economy of AIC*, 8, 60-67 [in Ukrainian].
6. Koval's'ka, L.L. (2007). *Otsinka konkurentospromozhnosti rehionu ta mekhanizmy ii pidvyschennia [The assessment of the competitiveness of the region and mechanisms of its improvement]*. Luts'k: LDTU [in Ukrainian].

7. Lendiel, M.A. & Studeniak, P.Yu. (2009). *Rehion v systemi prykordonnoho spivrobitnytstva [The region in the system of cross border cooperation]*. Uzhhorod: Karpaty [in Ukrainian].
8. Malik, M.J. & Khvesyk, M.A. (2010). Stalyj rozvytok sil's'kyj terytorij na zasadakh rehional'noho pryrodokorystuvannia ta ekoloho-bezpechnoho ahropromyslovoho vyrobnytstva [A sustainable development of rural areas on the basis of regional nature management and ecologically safe agro-industrial production]. *Ekonomika APK – The Economy of AIC*, 5, 3-11 [in Ukrainian].
9. Mykhajlova, L.I. & Stoianets', N.V. (2010). *Upravlinnia sotsial'no-ekonomichnym rozvytkom sil's'kykh terytorij: naukovi osnovy, stan i perspektyvy [Management of socio-economic development of rural areas: scientific foundations, state and prospects]*. Sumy: Vydavnytstvo «Kozats'kyj val», VAT «SOD» [in Ukrainian].
10. Pavlikha, N.V. (2006). *Upravlinnia stalym rozvytkom prostorovykh system: teoriia, metodolohiia, dosvid [Sustainable development management of spatial systems: theory, methodology, experience]*. Luts'k: Volyns'ka oblasna drukarnia [in Ukrainian].
11. Pavlov, O.I. (2010). *Upravlinnia sotsial'no-ekonomichnym rozvytkom sil's'kykh terytorij Ukrainy [Management of social and economic development of rural areas of Ukraine]*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. K.: "In-t ahrar. ekon.", Ukr. akad.ahrar. nauk, nats. nauk. tsentr [in Ukrainian].
12. *Pro Stratehiiu staloho rozvytku "Ukraina - 2020". Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015. [On the Strategy of Sustainable Development "Ukraine - 2020". The Decree of the President of Ukraine from 12.01.2015]*. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
13. Vlasenko, N.S. (2013). *Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy za 2012 rik: statystychnyj zbirnyk [The agriculture of Ukraine in 2012: Statistical Yearbook]*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
14. Stepanov, V.N. (2001). *Strategija ustojchivogo razvitija territorii [The strategy for sustainable development of the territory]*. Odessa: IPRJeJeI NAN Ukrainy [in Russian].
15. Yurchyshyn, V.V. (2005). *Sil's'ki terytorii iak systemoutvoriuiuchi faktory rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky [Rural areas as system-creating factors of the agricultural sector of the economy]*. *Ekonomika APK – The Economy of AIC*, 3, 3-7 [in Ukrainian].

Одержано 15.09.2016 р.